

Steven M. Oberhelman, Bizans'ta Rüya Tabirnameleri: Giriş, Çeviri ve Yorumlarıyla Birlikte Altı Oneirokritika, Çeviren Arzu Akgün, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019, 238 Sayfa, ISBN: 978-975-08-4569-7

Ömer Faruk UYANIK¹

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ömer Faruk Uyanık, (Doktora Öğrencisi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi, İstanbul, Türkiye.
E-posta: farukuyanik@gmail.com ORCID: 0000-0003-0250-8118

Başvuru/Submitted: 27.02.2020 • **Revizyon Talebi/Revision Requested:** 01.03.2020 • **Son Revizyon/Last Revision Received:** 10.04.2020 • **Kabul/Accepted:** 12.04.2020 • **Online Yayın/Published Online:** 04.05.2020

Atıf/Citation: Uyanık, Ömer Faruk. "Oberhelman, Bizans'ta Rüya Tabirnameleri: Giriş, Çeviri ve Yorumlarıyla Birlikte Altı Oneirokritika," Steven M. Oberhelman, Bizans'ta Rüya Tabirnameleri: Giriş, Çeviri ve Yorumlarıyla Birlikte Altı Oneirokritika, adlı eser in tanıtımı. *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 30, 1 (2020): 321-325. <https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.695607>

Türkiye'de yapılan Bizans tarihi araştırmalarında kullanılan yazılı kaynaklar genellikle imparator veya ailesi, saraydaki memurlar ve imparatorluğun din adamları tarafından kaleme alınmış eserlerden oluşmaktadır. Bu eserler, döneminin siyasi olaylarını, yürürlüğe giren kanun metinlerini veya dinî tartışmaları belirtmek üzere kaleme alınmış metinlerdir. Günümüzde Bizans İmparatorluğu'nun ve Ortaçağ Anadolu'sunun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı ile alakalı çalışma yapan araştırmacılar, çoğunlukla bu siyasi metinlerin satır aralarından edindikleri çıkarımlar veya Türkiye Selçukluları hakkında yazılmış kaynaklardan faydalanmaktadır. Kaynak dillerinin zorluğu da bu alanda yapılan çalışmaların niteliğinin ve niceliğinin artmasını engellemektedir. Bu durumda söz konusu alanda yapılan sosyal ve kültürel tarih çalışmaları oldukça önem arz etmektedir.

Steven M. Oberhelman tarafından kaleme alınan *Bizans'ta Rüya Tabirnameleri: Giriş, Çeviri ve Yorumlarıyla Birlikte Altı Oneirokritika* adlı eser bu açıdan dikkate değer bir çalışmadır. İçerdiği altı oneirokritika (rüya tabirnamesi) dolayısıyla bir kaynak değeri taşıyan eser, Bizans topraklarındaki, bilhassa Anadolu topraklarındaki, sosyal ve kültürel

hayat hakkında günümüze ışık tutacaktır. Eser, iki önsöz, dokuz bölüm, bir teşekkür yazısından oluşmakta eserin sonunda ise bibliyografya ile birlikte bir rüya sembolleri dizini ve bir de genel dizin bulunmaktadır. İlk bölümde yazar, ele aldığı rüya tabirnamelerinin değerlendirmesine giriş yapmıştır. “Yazarlar, Dönemler, Metinler” adını taşıyan bu bölümde (s. 13-33) metinlerin tarihsel olarak dönemlendirilmesi, telif eden kişi hakkındaki tartışmalar ve yorumlar yer almakta ayrıca metinlerin içeriği hakkında da bazı bilgiler verilmektedir. Bizans kaynaklarının yayımlanırken elyazması hakkında bilgi verilmesi, farklı elyazmalarının karşılaştırılması, bu farklılıklardan metnin tarihlendirilmesine gidilmesi geleneği burada da devam etmektedir.

Eserin “Rüya Tabiri Sanatı” adlı ikinci bölümünde (s. 34-51) Efesli Artemidoros’un temelinde rüyaların neye göre ve nasıl tabir edildiğine dair bilgi verilmektedir. Artemidoros’a göre rüyalar ikiye ayrılmaktadır (s. 35). Bunlar öngörücü olanlar (ὄνειρος, oneiros) ve olmayanlardır (ἐνύπνιον, enypnion). Öngörücü olan rüyalar da kendi arasında *allegorikos* (gâipten haber vererek herhangi bir zamanda gerçekleşebilen) ve *theoramatikos* (çoğu zaman hemen ertesi gün gerçekleşen) olarak ikiye ayrılmaktadır. Yazar, rüya tabircilerinin rüyaları altı unsur ile analiz ettiğini belirtmektedir. Bunlar, doğa, gelenek, alışkanlık, meslek, isim ve zamandır. Tabir edilen rüya, bu unsurlar ile uyumlu ise iyi, karşıt ise kötü yorumlanır. Bununla birlikte yazar, bu tabirnamelerin hiçbirinin rüyayı yorumlama nedenleri ve yöntemleri üzerine teorik bir tartışma sunmadığını da belirtir. Metinlerdeki terimleri de inceleyen yazar belli bir şablon olmadığını gözlemlemektedir.

İkinci bölümdeki en önemli noktalardan biri de rüyaların nasıl yorumlandığına dair süreçlerden bahsedilmesidir. Beş adet yöntem belirleyen yazarın ilk yöntemi “Geleneksel Materyallerin Kullanılması ve Rüya Sembollerinin Kültürle Uyumu” başlığı altında rüyayı kültür unsurlarından din, mitoloji, halk hikâyeleri ve edebiyat ile yorumlama metodu irdelenir. İkinci yöntem olarak “Cinas/Kelime Oyunları/Etimoloji” yöntemiyle rüya tabirlerini yorumlayan yazar, ses ve kelimelerin benzerliğinden yola çıkarak yapılan yorumları inceler. “Karşıtlık” ile rüyalarındaki sembollerin tersini açıklayarak yorumlama metodunu, “Analoji (Mecaz-ı Mürsel)” sanatıyla ise doğadaki sembollerin insan hayatı ile ilişkilerini karşılaştırarak yorumlama türüne örnek verir. Son yöntem olan “Metafora ve Hipoteze Dayalı Tümdengelimci Akıl Yürütme” başlığında ise günlük hayattaki durumların, nesnelere metafor olarak veya tecrübe yoluyla tümdengelimci bir yaklaşımla yorumlama metoduna örnek olarak gösterilmektedir.

“Kültürel, Tarihi ve Sosyal Arkaplan” adlı üçüncü bölümde ise (s. 52-72) Bizans öncesi dönemden başlayarak Bizans dönemine kadar rüyaların ve tabirlerinin felsefi, dinî ve tıbbî kaynakları incelenmiştir. Platon’un, Aristoteles’in, Stoacıların, Yeni-Platoncuların rüyalar üzerine çalışmaları üzerinde durulmuş, bu geleneğin Geç Antikçağ ve Erken Bizans dönemindeki hekimler üzerinden devamı okuyucuya sunulmuştur. Ayrıca Hıristiyanlık ile Yahudiliğin rüyaya ve rüya tabirine bakışı da bu bölümde irdelenerek pagan kültür ile olan

ilişkisi ortaya konulmuştur. Buna göre Hıristiyan kilise otoriteleri rüya tabiri kültürünü cemaatlerinin hayatından çıkarmak istese de daha sonra kendi kültürü içerisine asimile etmeye çalışmıştır (s. 59). Heretik olarak görülen Hıristiyan cemaatler ise rüyaları Tanrı'dan gelen bir ilham olarak değerlendirerek kendini meşrulaştırmaya çalışsa da Hıristiyan Kilisesi bunların şeytani rüyalar ve aldatmacalar olduğunu ileri sürmüştür (s. 63). Bizans döneminde ise doğudaki Yunan kilisesi rüyalara ve tabirlerine karşı olumlu bir tavır sergilemiş, görülen rüyaların Tanrı'dan, şeytandan ya da insanların bedeninden veya ruhundan doğduğunu ortaya koymuştur (s. 66-67). Bununla birlikte İkonoklazm Dönemi boyunca rüyalara ve sembollere olan güven azalmış, IX. yüzyıl ile birlikte ikonoklazmın sona ermesiyle rüyalara ve bunlarla ilgili metinlere olan düşmanlıklar da azalmaya başlamıştır. Yazar, bölümün sonunda IX. yüzyıldan sonra rüya tabirnamelerinin tekrar ortaya çıkışını 3 nedene bağlamaktadır. Bunlar:

1. İkonoklazmın sonra erdiği dönem olan IX. yüzyıl ile 1025'e kadar olan dönemin ikonofiller tarafından gerçekleştirilen bir "Rönesans" dönemi olarak görülmesi.
2. Bu gerçekleştirilen Rönesans hareketi ile Yunan kültürünün tekrar tahsis edilmesi. Buna göre Arapların Hellenizm'den gelen mirası üstlenerek yaptıkları çeviriler ile eserler üretmeye devam ederken Bizans tarafının sessiz kalması bu durumu tetiklemiştir.
3. Abbâsîlerin, Yunanca metinleri çevirirken daha çok Yunanca okuyanlar için tercüme edilmiş Arapça metinlerden faydalandıkları düşünülmektedir. Pagan rüya tabirnamelerinden daha çok, tek tanrılı bir dine sahip olan Müslümanların tercüme ederek geliştirdiği dinî bakış açısı, Bizans için daha uygundur. Bu durum Ortaçağ'da bir rüya tabirnamesi yazarı olan Akhmet'in neden Artemidoros'un Yunanca metninden ziyade Arapça tercümesinden faydalandığını da açıklamaktadır (s. 69-71).

Eserde bu ön bilgiler verildikten sonra "Danyal'in *Oneirokritikonu*: Kutsal Tanrı'nın Yardımıyla, Kutsal Peygamber Danyal'in Rüya Tabirnamesi Alfabetik Sırayla" adlı dördüncü bölüm (s. 73-123) ile birlikte *oneirokritika*'ların (rüya tabirnamelerinin) tercümesine geçilmektedir. Danyal (İngilizce metinde: Daniel) tabirnamesi genel kabule göre en eski (IV. yüzyıl) Bizans rüya tabirnamesi olarak kabul edilmektedir (s. 15). "Alpha (α)" harfi ile başlayarak alfabetik sıra ile madde madde tabirleri verilen rüyalar, son harf olan "Omega (ω)" ile biter ve toplam 486 maddeden oluşur. Yazar, rüya yorumlarının neredeyse hepsine dipnot düşerek ayrıntılı bilgi vermiş, kelimenin kökeni, yorumlamadaki metot, o dönem Bizans'taki algı ve yapılan araştırmaların literatürünü okuyucuya sunmuştur.

Beşinci bölüm olan "Nikephoros'un *Oneirokritikonu*: Konstantinopolis Patriği Nikephoros'un Rüya Tabirnamesi" (s. 124-151) ise 806'dan 815'e kadar Konstantinopolis Patriği olan I. Nikephoros'a atfedilmektedir. İkonoklazmın karşısında duran patrik, daha sonra görevden uzaklaştırılmış ve kendi inşa ettiği bir manastıra sürgüne gönderilmiştir. Tabirnamenin tarihlendirilmesine bakıldığında ise IX-X. yüzyıllara dayandığı görülmektedir. Zira bu dönemde artık ikonoklazm etkisini yitirmiş ve sembollere, ikonalara olan saldırı ortadan kalkmıştır. Daha geç döneme tarihlendirilmemesinin nedeni ise X. yüzyıl tabircisi

Akhmet'e bir referans verilmemesidir (s. 23). Nikephoros tabirnamesi de alfabetik sıra ile yazılmış olup toplam 133 maddeden oluşmaktadır. Ayrıca bazı maddelerin farklı yazmalardaki farklı yorumları da harflendirmeler ile belirtilmiştir. Oberhelman, daha önceki bölümde olduğu gibi burada da maddeleri dipnotlarla desteklemiş, ayrıntılı bilgiler, ayrıntılı bilgiler vererek okuyucunun o konuda yapacağı ileri düzey okumalar için bir kapı aralamıştır. Bölümün sonuna ise iki adet 82 ve 121 maddelik “Ek I-II” eklemiştir. Bu metin el yazmalarının gruplandırıldığı ailelerden birinde olup diğerinde olmayanlar ve daha sonraki yazıcıların duydukları yorumları ilave ettikleri eklentilerdir (s. 20-21).

Eserin altıncı bölümü (s. 152-155), “Astrampsykhos'un *Oneirokritkonu*”na ayrılmıştır. 101 maddeden oluşan bu tabirnamenin herhangi bir elyazması bulunmamaktadır. Bunun yerine Suda'nın XIII. yüzyıla ait bir elyazmasında kenarlara düşülmüş notların edisyon kritik ile yayımlanmasından meydana gelmiştir. Bu tabirnamenin yeni veya özgün bir eser olmayıp Nikephoros tabirnamesinin bir versiyonundan alınan dizelerden oluştuğu düşünülmektedir. Bu tabirname ise en erken IX. yüzyıl ortaları ile XIII. yüzyıl arasında kaleme alınmış olmalıdır (s. 25-26).

“Germanos'un *Oneirokritkonu*: Konstantinopolis Patriği Germanos'un Rüya Tabirnamesi”ni içeren yedinci bölümde (s. 156-167) 715-730 yılları arasında Konstantinopolis Patriği olan I. Germanos'a atfedilen bir tabirname mevcuttur. Eseri 900 ilâ 1300 yılları arasında bir tarihe yerleştiren Oberhelman, tabirnamenin 259 maddelik yorumu olduğunu, bazılarının düzyazı şeklinde iken bazılarının ise dizeler halinde kaleme alındığını belirtir. Tabirleri değerlendiren yazar, bu yorumlardan düzyazı olanların 50 tanesinin Akhmet'ten, 36 tanesinin Danyal'dan alındığını, dizelerin ise Nikephoros'un tabirnamesinden aktarıldığını göstermektedir. Alfabetik bir şekilde kaleme alınan tabirnamenin yazarı pek çok eserden faydalanarak kendi metnini oluşturmuş bununla birlikte kullandığı zamirlerin, sıfatların ve tabirnelere özgü biçimsel yöntemlerin farklılığı dolayısıyla kendi tarzını da oluşturmuştur (s. 27).

Eserin sekizinci bölümünde ise “Anonim *Oneirokritkon*: Bilgeliğin Deneyiminden Süzülmüş Ek Bir Tabirnamesi” (s. 168-193) yer almaktadır. 440 rüya tabirinden oluşan bölüm yine alfabetik olarak maddeler hâlinde sıralanmıştır. Danyal, Nikephoros ve Akhmet'ten yapılan alıntılardan oluşan bu tabirnamede diğerlerinde görülmeyen 47 özgün rüya tabiri mevcuttur. Her ne kadar başlığın Türkçe tercümesinde anlatım bozukluğu mevcut olsa da hem bölümde hem de eserin genelindeki tercüme akıcı ve anlaşılırdır. “Alpha (α) harfi ile başlayan tabirname “Phi (ϕ)” harfi ile sona erer.

Oberhelman son bölümde (s. 194-214) ise “II. Manuel Palaiologos'un *Oneirokritkonu*: Manuel Palaiologos Tarafından Yazılan Bir Rüya Tabirnamesi”ni okuyucuya sunmaktadır. II Manouel Palaiologos'a (1391-1425) atfedilen bu son Bizans rüya tabirnamesi düzyazı şeklinde kaleme alınmıştır. Ancak 46 başlık altında rüya yorumları verilen bu tabirnamenin bizzat Manouel mi yoksa imparatora çok yakın bir saray görevlisi tarafından kaleme alındığı da tartışmalıdır. Bununla birlikte tabirname yazarının rüya sembollerini yorumlarken

etimolojiye başvurması, dili ve üslubu kendisinin oldukça iyi eğitilmiş ve bilgili biri olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak altı Bizans rüya tabirnamesi içeren bu eser, Bizans kültür tarihine önemli bir katkı sağlamaktadır. Bizanslıların sosyal ve kültürel hayat hakkında Bizans kroniklerinin yanı sıra bu tür tabirnameler de tarihe ışık tutacaktır. Oldukça özenle hazırlanmış olan eserin bibliyografyası ve verilen ileri okuma eserleri de okuyucu doyurucu niteliktedir. Eserin İngilizceden Türkçeye tercümesinde her ne kadar bazı hatalar mevcutsa da oldukça akıcı ve anlaşılır bir şekilde hazırlanmıştır. Ülkemizde bakir bir alan olan Bizans sosyal ve kültürel tarihine oldukça önemli bir katkı sağlayacağına inandığımız bu eserin, yeni araştırmalar için de ufuk açmasını temenni ediyoruz.

